

DICLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayıncı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 27 • Sayı | Issue 1 • Haziran | June 2024

Babil Sürgünü'nün Kudüs'ün Kutsallığına Etkisi*

The Effect of the Babylonian Exile on the Sanctity of Jerusalem

M. Hadi TEZOKUR

Corresponding Author | Sorumlu Yazar

Doç. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi
Diyarbakır, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Dicle University Faculty of
Theology, Philosophy and Religious Sciences, History
of Religions
Diyarbakır, Türkiye

htezokur@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4315-7422>

Hüseyin AKDEMİR

Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri,
Dinler Tarihi

Diyarbakır, Türkiye

PhD Student, Dicle University Institute of
Social Sciences, Philosophy and Religious Sciences
History of Religions
Diyarbakır, Türkiye

hsynakfe@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4682-1088>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 10.03.2024 • Kabul Tarihi | Accepted: 27.05.2024 • Yayın Tarihi | Published: 28.06.2024

Atıf | Cite As

Tezokur, M. Hadi - Akdemir, Hüseyin. "Babil Sürgünü'nün Kudüs'ün Kutsallığına Etkisi". *Dicle İlahiyat Dergisi* 27/1 (Haziran 2024), 15-27. <https://doi.org/10.58852/dicd.1443123>

Yazar Katkıları: %50-%50

Author Contributions: %50-%50

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

*Bu çalışma, "Yahudiler İçin Kudüs ve Dini Anlamı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

This study is based on his doctoral dissertation titled "Jerusalem and its Religious Meaning for Jews".

Babil Sürgünü'nün Kudüs'ün Kutsallığına Etkisi

Öz

Çalışmanın konusu Kudüs'ün kutsallık kazanmasında Babil Sürgünü faktörüdür. Kudüs defalarca kuşatma altına alınmış, saldırıya maruz kalmış ve yıkım yaşamıştır. Kudüs'ün kutsallığının tamamlanmasında Babil Krallığı'nın MÖ 586 yılında Kudüs'ü yıkması ve Yahudi halkını sürgüne yollaması etkili olmuştur. Yahudi hayatında derin bir kırılma yaratan Babil Sürgünü, Yahudi inanç ve toplumunu şekillendirmiştir. Sürgün Yahudilerin mabede ve Kudüs'e olan bağlılığını artırmıştır. Sürgün döneminde Yahudi halkı sürekli olarak Kudüs'e dönmenin ve Yahudi Krallığı'nın yeniden kurmanın hayalini kurmuştur. Kudüs'e duyulan özlem dile getirilmiş, Kudüs kendisine dönülerek ibadet edilen Yahudilerin kıblesi haline gelmiştir. Perslerin Babilleri yenmesiyle Pers kralı II. Kyros'un Yahudi halkını yurtlarına dönmeye ve Kudüs'e sahip çıkıp mabedi yeniden inşaya teşvik etmesiyle Yahudilerin Kudüs'e dönüşü başlamıştır. Çalışma sürgün döneminde Yahudi halkının Kudüs'e duydukları özlemin Kudüs'ün kutsallığındaki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Davud, Diaspora, Babil Sürgünü, Süleyman Mabedi.

The Effect of the Babylonian Exile on the Sanctity of Jerusalem

Abstract

The subject of the study is the Babylonian Exile factor in the sanctification of Jerusalem. Jerusalem has been besieged, attacked and destroyed many times. The destruction of Jerusalem by the Babylonian Kingdom in 586 BC and the exile of the Jewish people were effective in completing the sanctity of Jerusalem. The Babylonian Exile, which created a deep rupture in Jewish life, shaped Jewish belief and society. Exile increased the Jews' attachment to the temple and Jerusalem. During the exile period, the Jewish people constantly dreamed of returning to Jerusalem and reestablishing the Jewish Kingdom. The longing for Jerusalem was expressed, and Jerusalem became the qibla of the Jews, who turned to it and worshiped it. After the Persians defeated the Babylonians, the Persian King II. The return of the Jews to Jerusalem began when Cyrus encouraged the Jewish people to return to their homeland and to protect Jerusalem and rebuild the temple. The study aims to reveal the role of the Jewish people's longing for Jerusalem during the exile period in the holiness of Jerusalem.

Keywords: Jerusalem, David, Diaspora, Babylonian Exile, Solomon's Temple.

Giriş

Yahudi halkının tek bir merkezden yönetilmesi Yahudi atası Davud tarafından Kudüs merkezli olarak kurulan Birleşik İsrail Krallığı ile olmuştur. Davud ile sağlanan siyasal yönden merkezileşme ve güçlü yapılaşma hareketine Ahit Sandığı'nın¹ Kudüs'e getirilmesi ile ivme kazandırılmış, böylece Kudüs'ün dini merkez olması yönünde ilk adım atılmıştır. Davud'un krallığından sonra yerine geçen oğlu Süleyman'ın Bet Amikdaş'ı² (Kutsal Ev, Süleyman Mabedi) inşa etmesi Kudüs'ün dini merkez olmasını sağlamıştır. Siyasi ve dini merkez olan Kudüs'ün bu andan itibaren vaat edilmiş toprakların (Arz-ı Mev'ûd) merkezi olma konumu tamamlanmıştır. Davud ve Süleyman döneminde güçlü tahakküm edilmiş olan krallık, Süleyman döneminin sonun da yaşanan iç karışıklıklar ve Süleyman dönemi sonrasında artan problemler krallığın Kuzey İsrail Krallığı ve Güney Yehuda Krallığı olarak bölünmüştür. Bu Yahudi yurdu ve otoritesinin güç kaybetmesine ve saldırılara açık hale gelmesine neden olmuştur. Nitekim Asur saldırıları MÖ 720 yılında Kuzey İsrail Krallığı'nı yıkılmasına ve Güney Yehuda Krallığı'nın egemenliğinin zayıflamasına yol açmıştır. Asur saldırıları ile Kuzey İsrail Krallığı'nın halkı diasporaya dağılmıştır. Bundan geriye bu krallığı oluşturan kayıp on Yahudi kabilesi söylemi kalmıştır. Çünkü krallık halkı yukarı Mezopotamya ve Asur'un içlerine sürgüne yollanmış, benliklerini kaybetmişlerdir. Yahudi tarihinde Asurlular tarafından Kuzey İsrail Krallığı'nı oluşturan on Yahudi kabilesinin sürgüne gönderilmesi Güney Yehuda Krallığı Yahudilerinin sürgüne gönderilmesi kadar önemli görülmemiştir. Babil Sürgünü üzerine ağıtlar söylenmiş, incelemeler yapılmış, bu sürgün Yahudi kutsal Kitabı Tanah'ta yer almıştır. Babil Sürgünü Kudüs'ün kutsallığının tamamlanmasında önemli bir aşama olmuştur.

Asur saldırıları sonrasında yarı bağımsız hale gelen Güney Yehuda Krallığı da MÖ 586 yılında Babil Krallığı'nın saldırıları sonucunda yıkılmış, Birleşik İsrail Krallığı'nın son bakiyesi böylece ortadan kalkmıştır. Babil saldırıları ile Kudüs tahrip edilmiş, Süleyman Mabedi yıkılmıştır. Yahudi halkının önemli bir kısmı sürgün edilmiştir. Bu sürgün esnasında Yahudi halkının statü bakımından daha düşük seviyedeki kesimi sürgüne uğramamıştır.

Yahudi halkı tarihi boyunca baskı, saldırı, yıkım ve sürgün yaşamıştır. Babil'e sürgüne gönderilme İbranice de *Galut*³ kavramıyla karşılık bulmaktadır. Yahudi sürgünün dört ana dönemi olmuş, bu dönemler *arba galuyot* olarak tanımlanmıştır. Daniel'in, bu bağlamda Yahudi ulusunun dört sürgününe işaret eden bir vizyonu vardır: “Geceleyin görüşümde... dört büyük canavar gördüm... Birincisi aslana benziyordu... ve işte, başka bir canavar, ikincisi, ayıya benzer... Daha sonra gördüm ve bir başkası vardı, ona benzer leopar... Ondan sonra gece görüşünde baktığımda dördüncü bir canavar vardı; korkunç, ürkütücü, çok güçlü...”⁴ Daniel'in kehanetindeki her yaratık, Yahudi halkının katlanacağı bir sürgünü simgelemiştir.

Babil'e sürgüne götürülen Yahudi halkının çok azı Babil'in yerel inançlarını paylaşmış, geri kalan halk inancını korumuştur. Yahudi halkı inançlarını korumanın yanı sıra yeni yurtlarına adapte olmayı başarmış, hatta ekonomik ve sosyal statülerini yükseltmişlerdir. Sürgündeki halk Kudüs ve mabet sevgilerini gönüllerinde hissetmiş, mabede ve Kudüs'e özlemlerini dile getirmişlerdir. Babil Irmağı'nın kenarında oturup bunu “Ey Kudüs seni unutursam sağ elim kurusun. Seni anmaz, Kudüs'ü en büyük

¹ Abdurrahman Küçük, “Ahid Sandığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/535.

² Yusuf Besalel, “Bet Amikdaş”, *Yahudi Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 1/114.

³ Yusuf Besalel, “Galut” (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 1/181.

⁴ *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2013), Daniel, 7:1-7.

sevencimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın”⁵ şeklinde ifade etmişlerdir. Babil Sürgünü’nden sonra Kudüs’e atfedilen değer, Kudüs başkent iken ona atfedilen dini ve siyasi değerden daha fazladır. Yaşanan sürgün trajedisi beraberinde günümüze kadar gelecek olan Yahudi halkının birlikteliğini, Kudüs’ün değerinin anlaşılması ve gelecek mesihin burada büyük İsrail krallığını kuracağı inancını şekillendirmiştir. Bu sürgün Yahudi halkının hayatında ve Kudüs’ün değerinin belirlenmesinde önemli bir olay olmuştur. Babil Sürgünü uzun tarihi süreçte Kudüs’e sahip olma mücadelesinin gerekliliğini hissettirmiş, 1948 yılında İsrail’in kurulmasında da etkisi olmuştur.

Kudüs tarihinde defalarca kuşatma, tahribat ve yıkım ile derin sorunlar yaşamıştır. Ancak yaşanan maddi kayıplar beraberinde şehrin ruhi bir derinlik kazanmasını sağlamıştır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam inançlarının ortak değer atfettiği kent bugüne kadar birçok sorunla karşılaşmıştır. Ancak Kudüs’ü diğer kentlerden ayıran ve onu değerlendiren nedenlerden biri de bu dinler arası çatışmaların merkezinde olmasıdır. Yapılan bu çalışma Babil Sürgünü’nün Yahudi halkında yarattığı kırılma ve Kudüs’e olan yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma “İsrail Krallığının Bölünmesi ve Yıkılması”, “Babil Sürgünü”, ve “Babil Sürgünü Dönemi ve Sonrası Kudüs” başlıklarıyla ele alınacaktır.

1. İsrail Krallığının Bölünmesi ve Yıkılması

Birleşik İsrail Krallığı’nın kurulması iki Güney Yahudi kabilesi ile on Kuzey Yahudi kabilesinin Samuel döneminde birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Kuşkusuz bu birleşimin olmasında civar egemenliklerden algılanan tehditler etkili olmuştur. Yahudi dini lideri Samuel zamanında gerçekleşen bu birleşik monarşinin ilk kralı Saul, bu görevi yirmi yıl sürdürmüş, bu süre boyunca krallığın sınırlarını genişletmeyi başarmıştır. Saul Filistinlilerle giriştiği bir mücadelede öldürülünce Güney Yehuda Krallığı’nın liderliğini damadı Davud, Kuzey İsrail krallığının liderliğini oğlu İşboşet almıştır. İşboşet’in krallık süresi uzun olmamış, İşboşet isyancılar tarafından öldürülmüştür. Davud, sarayına kaçan isyancı katilleri akıllı bir strateji uygulayarak cezalandırmış, böylece kendisine yöneltilebilecek azmettirme isnadını bertaraf etmiştir. Bu hamle Kuzey İsrail Krallığı üzerinde olumlu etki bırakmıştır. Davud Zaten Saul’un damadı olduğundan kuzey İsrail kabileleri üzerinde hak iddia etme durumunda görülmüştür. Aslında Saul, Davud’un başarısını kıskanmış kendisini öldürmek istemiştir. Ancak Davud, Saul’un ölümüne kadar kaçmayı başarmış, sonrasında güney ve kuzey Yahudi kabilelerini birleştirip Birleşik İsrail Krallığı’nın kralı olmuştur. Bu birleşimin merkezini ise Kudüs olarak seçmiştir. Çünkü Güney Yahudi kabilelerinin merkezi el-Halil’i seçmesi durumunda tarafsızlığa gölge düşebileceğini düşündüğünden iki tarafa yakın uzaklıkta olan Kudüs’ü tercih etmiş ve böylece Kuzey İsrail kabilelerinin de güvenini kazanmıştır.⁶

Davud sanat, ruhbanlık ve krallık yönünden Saul’dan daha ileri seviyede olmuştur. Nitekim Saul bazı zamanlar geçirdiği kriz nöbetlerinde acısını bizzat Davud ilahi söyleme ve şiir okuma gibi sahip olduğu yetenekleriyle dindirmeye çalışmıştır. Savaşlarda sergilediği başarılar Saul’un onu kıskanmasına neden olmuştur. Ayrıca Davud bireysel günahlar işlediği iddialarına rağmen ruhban rolünü de başarılı bir şekilde yürütmüştür. Bu özellikleriyle Davud, Saul’un hep ilerisinde olmuştur.⁷ Davud’un başarılı olması ve Saul’un nöbet atakları geçirmesinin nedeninin Tanrı Yahve’nin ruhunun Saul’dan alınıp

⁵ Mez.137:5-6.

⁶ Karen Armstrong - İrem Sağlamer, *Kudüs’ün Tarihi: Bir Şehir, Üç Semavi Din* (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2021), 66-68.

⁷ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2001), 56.

Davud'a verilmesi olduğuna inanılmıştır.⁸ Ayrıca Davud'un Saul'un acılarını dindirmesi için sarayına gitmesinin, Yahve'nin krallığa giden yolda Davud'a yaptığı bir yardım olarak algılanmıştır.⁹

Saul'un yerine geçen Davud Kudüs bölgesinde hakim güç Yebusilerle mücadele etmiştir. Yebusiler şehrin iyi tahkim edilmiş olduğuna inandıklarından Davud'un kendilerini yenmesini ihtimal dâhilinde görmemişlerdir. Ancak Davud, Yebusileri yenerek Kudüs'ü almayı başarmıştır. Ele geçirdiği Kudüs'e Davud'un şehri manasına "İr Davud" adını vermiştir. Davud burayı yüksek olmasının verdiği doğal korunaklı bir bölge olmasından dolayı Kuzey İsrail kabileleri ile Güney Yehuda kabilelerinin merkezi olacak şekilde Birleşik İsrail Krallığı'nın başkenti ilan etmiştir. Davud ele geçirdiği bu şehirde yerleşik halk Yebusilere karşı esnek davranmış, onların yönetim tecrübelerinden yararlanmışır.¹⁰ Ayrıca bölgenin diğer güçleriyle koalisyonlar kurmuş, dağlık alanlarda gücünü artırmıştır. Bölgede bulunan şehir devletlerine boyun eğdirmiştir.¹¹

Davud'tan sonra yerine geçen Süleyman devraldığı krallığı genişletip güçlendirmiştir. Özellikle saltanatının ilk yarısında krallığı kuzeyde, güneyde ve Suriye tarafında genişletip büyütüştür. Bu Süleyman'ın krallık döneminin ikinci yarısına kadar böyle devam etmiştir. Ancak Mısır'da 22. hanedanın yükselişi Birleşik İsrail Krallığı'nın zayıflamasının başlangıcı olmuştur.¹² Süleyman MÖ 970-931 yılları arasında sürdürdüğü krallık görevini saltanatının ikinci yarısından itibaren halka uyguladığı ağır vergiler ve özellikle bu vergilerin on Yahudi kabilesi üzerinde daha şiddetli hissedilmesi bu on Yahudi kabilesinin krallığa olan sadakatini azaltmıştır.¹³ Süleyman'ın ölümünden sona yerine geçen Revaham on kuzey Yahudi kabilesine babasının uyguladığı ağır vergilendirmeyi daha da ağırlaştırıp onları terbiye edeceğini belirtmesine kuzey kabileleri ayaklanarak karşılık vermiştir.¹⁴ İsyan etmelerinin ardından krallık bölünmüş ve nihayet Yarovam bu kabilelerin lideri olmuştur. Revaham güney Yahudi kabilelerinin lideri olmuş, Yarovam da on kuzey Yahudi kabilesine liderlik yaparak Kuzey İsrail Krallığı'nı yönetmiştir. Kuzey İsrail Krallığı'nı on Yahudi kabilesi olan Ruben, Şimeon, İssakar, Zebulun, Dan, Naftali, Gad ve Aşer, Efraim ve Manesse kabileleri oluşturmuştur.¹⁵

Kudüs Yehuda Krallığı'nın başkenti olurken, Samaria Kuzey İsrail Krallığı'nın başkenti olmuştur. İkiye bölünen Birleşik İsrail Krallığı güç kaybetmiştir. Kuzey İsrail Krallığı'nın hakimiyet süresi Güney Yehuda Krallığı'ndan daha kısa olmuştur. Ancak Kuzey İsrail Krallığı stratejik bir alanda hakimiyet sağlaması ve ticaret yollarına yakınlığı Güney Yehuda Krallığı'ndan ekonomik güç yönünden daha ilerde olmasını sağlamıştır. Asur saldırıları olana kadar gücünü Güney Yehuda Krallığı'nın ilerisinde tutmayı başarmıştır.¹⁶ Kuzey İsrail Krallığı'nın tarihten silinme süreci MÖ 743-738 yıllarında Asur Krallığı'nın hakimiyetini genişletmek için sefere çıkan III. Tiglat-Pilaser ile başlamıştır. III. Tiglat-Pilaser İsrail Krallığı'nın başında olan Menahem'i vergiye bağlamıştır.¹⁷ III. Tiglat-Pilaser öldükten sonra yerine geçen V. Şalmaneser Suriye'de çıkan isyana katılan İsrail Krallığı'na da bedel ödetmiştir.

⁸ I. Sam.16:13-15.

⁹ Ali Osman Kurt, "İki Hikâye: Kral Saul ve Kral Davut, -Tarih ve. Mitoloji Işığında Bir Okuma", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009), 274.

¹⁰ Salime Leyla Gürkan, "Yahudiliğin Kudüs'e Bakışı: Tarih ile Mit Arasında Kudüs", *Tarih ve Mit Arasında Kudüs*, ed. Mensur Akgün (Ankara: Kopernik Kitap, 2020), 129.

¹¹ Israel Finkelstein - Nadav Na'aman, "Shechem of the Amarna Period and the Rise of the Northern Kingdom of Israel", *Israel Exploration Society* 55/2 (2005), 187.

¹² Abraham Malamat, "Aspects Of The Foreign Policies Of David And Solomon", *Journal Of Near Eastern Studies* 22/1 (1963), 17.

¹³ Arthur E. Cundall, "The United Monarchy: Fact or Fiction?", *Vox Evangelica* 8 (1973), 37.

¹⁴ II.Ta. 10:13-14.

¹⁵ I. Kr.12:17.

¹⁶ Jeffrey A. Blakely, "Reconciling Two Maps: Archaeological Evidence for the Kingdoms of David and Solomon", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 327 (2002), 52.

¹⁷ Şeyma Ay, "İsrail ve Yehuda Krallıkları Üzerine Düzenlenen Asur Seferleri", *History Studies* 3/1 (2011), 5.

İsyanı kanlı bir şekilde bastıran Şalmaneser daha sonra M.Ö. 722 yılında İsrail Krallığı'nın üzerine yürümüştür. Üç yıl süren kuşatma sonrası İsrail Krallığı'nın merkezi Samaria'yı ele geçirmiş, İsrail Krallığı'nın o dönemdeki lideri Hoşea'yı hapsedmiştir. Kuzey İsrail Krallığı'nı da yok edip, halkı sürgüne yollamıştır.¹⁸ Halk Halah'a, Habur kıyısındaki Gozan'a ve Med şehirlerine yerleştirilmiştir. Böylece Yahudi halkının diaspora deneyimi başlamıştır.¹⁹

Asurlular İsrail Krallığı'na karşı MÖ 727-720 yıllarında üç sefer düzenlemiştir. İlk olarak V. Şalmaneser'in saltanatının başlarında, ikinci olarak Şalmaneser'in saltanatının sonunda, üçüncü seferde ise Sargon'un liderliğinin ikinci yılında olmuştur. Ancak İsrail Krallığı'nı Asurlular tarafından ele geçirilmesinin başarısı Sargon'a atfedilmektedir. Kuzey İsrail Krallığı'nın başkenti Samaria'nın Asurlular tarafından ele geçirilmesi MÖ 722 tarihinde V. Şalmaneser'in liderliğinin son yılında ve MÖ 720 yılında Sargon'un liderliğinin ikinci yılında olmuştur. MÖ. 722 yılında kuşatılan şehir Şalmaneser tarafından ele geçirilmiş, Şalmaneser'in kenti ele geçirdikten kısa süre sonra ölünce Asur ordusu Samaria'dan ayrılmıştır. Ancak M.Ö.720 yılında Sargon tarafından şehir tekrar ele geçirilmiş buradan Yahudi halkı sürgüne yollanmıştır. Krallığın başkenti Samaria'nın tam olarak nasıl fethedildiğiyle ilgili bilgiler tutarlı değildir. Ancak kesin olan krallığın Asurlular tarafından yıkılması ve halkın sürgüne yollanmasıdır. Krallık halkının sürgüne yollanması kayıp on Yahudi kabilesi efsanesini ortaya çıkarmıştır.²⁰

Kuzey İsrail Krallığı'nın Baal tanrılarına tapınmaları ve Süleyman Mabedi dışında mabetler edinmelerinden dolayı Asur saldırılarının Tanrı'nın bir musibeti olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²¹ Asur Krallığı'nın İsrail Krallığını yok etmesi sonrası Güney Yehuda Krallığı tek hakim Yahudi gücü olmuş ancak Yehuda krallığı Mısır'ın etkisinde kalmıştır. İsrail Krallığı'nın yıkılmasından yaklaşık bir asır sonra MÖ 609 yılında krallığın başında bulunan Yoşiyahu Mısır'ın firavunu Neko'ya karşı saldırıya geçip bağımsızlık elde etmeye çalışmıştır. Mısır'ın yirmi altıncı hanedanı firavunu olup MÖ 615 ve 595 yıllarında hüküm süren Neko, babası I. Psamtik'in ölümüyle tahta çıkmıştır. Kendisinden Krallar Kitabı ve Tarihler Kitabı'nda bahsedilmektedir. Yoşiyahu'nun isyanı başarısız olmuştur. Bunun üzerine hedefine ulaşamayan Yoşiyahu öldürülmüş, yerine Yehoyakim geçmiştir.²² Yehuda Krallığı üzerindeki hakimiyeti çok uzun sürmeyen Mısır'ın karşısına çıkan Babil kralı II. Nebukadnezzar MÖ 605 tarihinde Mısır'ı yenerek Yehuda Krallığını vasalı yapmıştır. Ancak Nebukadnezzar'ın çıkmış olduğu seferin devamında güç kaybetmesi Yehoyakim'i cesaretlendirmiş, Babil'e karşı çıkmak üzere Mısır'la güç birliğine gitmiştir. Bunun üzerine Nebukadnezzar Yehuda Krallığı'nı üç aylık bir kuşatma sonunda teslim almıştır.²³ MÖ 597 yılında Nebukadnezzar teslim aldığı krallıkta Yehoyakim öldükten sonra yerine geçen Yehoyakin'i, annesini, hizmetçilerini ve beraberinde yaklaşık on bin kişiyi sürgüne yollamıştır. Geriye kalanlara yöneticilik yapmak üzere Yehoyakin'in amcası Sidkiya'yı bırakmıştır.²⁴ Sidkiya yönetiminde Yehuda Krallığı Babil Krallığı'na vergi vermeye başlamıştır. Dokuz yıllık bir süreden sonra Sidkiya'nın vergiyi kesmesi üzerine Babil kralı Nebukadnezzar komutasındaki Babil ordusu kenti kuşatma altına almıştır. Sidkiya'nın liderliğinin dokuzuncu yılından on birinci yılına kadar

¹⁸ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi: Kronolojik Yahudi Tarihi*, 104 dünya Yahudi Cemaati, İsrail ve Türkiye-İsrail ilişkileri (İstanbul: Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, 2000), 46-47.

¹⁹ II. Kr. 17:6.

²⁰ Gershon Galil, "The Last Years of the Kingdom of Israel and the Fall of Samaria", *Catholic Biblical Association* 57/1 (1995), 57-58.

²¹ Selami Yalçın, "Kur'an'a Göre İsrâiloğulları'nın Yükselişleri ve Çöküşleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (30 Kasım 2022), 479.

²² Armstrong - Sağlamer, *Kudüs'ün Tarihi: Bir Şehir, Üç Semavi Din*, 116-117.

²³ Edward Lipiński, *A history of the Kingdom of Jerusalem and Judah* (Leuven: Peeters, 2020), 90.

²⁴ II. Kr. 24:17.

süren kuşatma Yehuda halkının şiddetli kıtlık yaşamasına sebep olmuştur. Kudüs'ün surlarını aşmayı başaran Babil ordusu kaçan Sidkiya'yı yakalayıp onu Babil kralının huzuruna çıkarmış, gözlerinin önünde çocukları öldürdükten sonra gözleri oyulup Babil'e sürgüne yollanmıştır.²⁵

2. Babil Sürgünü

Yahudi halkının tanrıya sadık olmadığı noktasında Yeremya Yahudi halkını uyarmıştır. Nitekim MÖ 612 yılında Babil Krallığı Asur Krallığı'nın başkenti Ninova'yı ele geçirmiş, MÖ 605 yılında II. Nebukadnezzar'ın başa geçmesi ile Yehuda Krallığı'nın ele geçirilmesi süreci başlamıştır. Yeremya yaşanacak sürgünü önceden haber vererek Babil'e başkaldırılmaması gerektiğini, aksi takdirde ulusun tümünden yok olacağı uyarısında bulunmuştur.²⁶ Kenan bölgesine tekrardan dönüşün olacağı hususunda “Rab diyor ki, “Babil'de yetmiş yılınız dolunca sizinle ilgilenecek, buraya sizi geri getirmek için verdiğim iyi sözü tutacağım. Çünkü sizin için düşündüğüm tasarıları biliyorum” diyor Rab. “Kötü tasarılar değil, size umutlu bir gelecek sağlayan esenlik tasarıları bunlar” şeklinde uyarıda bulunmuştur.²⁷

Kudüs kuşatması MÖ Ocak 588 - MÖ Temmuz 587 tarihleri arasında yaklaşık on sekiz ay sürmüştür. Yeremya'nın Babil'e direnmemesi tavsiyesini dikkate almayan halk Yeremya'yı Sidkiya'ya şikayet etmiştir. Sidkiya direnişi baltaladığı suçlamasıyla Yeremya'yı hapsetmiştir. Kudüs'ün surlarını aşmayı başaran Nebukadnezzar ilk başta Kudüs'ü hemen yıkmamış, halkın boyun eğip teslimini beklemiştir. Ancak bir ay sonra Kudüs'ü ve mabedi yıkmış, mabedin önemli eşya ve hazinelerini yağmalamıştır. Nebukadnezzar Sidkiya'nın yerine şehirde kalan halka yöneticilik yapma görevini Gedelya'ya vermiştir.²⁸ Yahudi halkı Babil'in kendilerini yenip anayurtlarından çıkarabileceklerine hiç ihtimal vermemiştir. Çünkü buranın kendilerine tanrı tarafından verildiğine inanmış, Kudüs'ten ayrılmanın ölümden daha kötü olduğu söylenmiştir. Çünkü ölüm bir defa yaşanacakken Kudüs'ten ayrılıp sürgüne yollanma yeni sorunlarla karşılaşmanın başlamasıdır.²⁹

Gedelya yönetim merkezini Kudüs'ün 13 km kuzeyindeki Mispah kasabasında kurmuştur. Ancak Kudüs'ün yıkıldığı yılın ekim ayında Gedelya'nın yöneticiliğinden birkaç ay sonra Davud soyunun kraliyet ailesinden olan İsmail ben Netanya Babil yönetimine karşı bir örgütün liderliğini yaparak isyan hareketinde bulunmuş Gedelya'yı, ailesini ve Babil'in küçük bir birliğini katletmiştir. Ayrıca Kudüs'e gelen seksen hacıyı da öldürmüştür.³⁰ Sonrasında isyan hareketini destekleyen Ammon kralı Baalis'e sığınmıştır. Kareah oğlu Yohananla hareke geçerek bu isyancı grubu takip etmiş, tutsak ettikleri ve Ammon'a götürdükleri halkı kurtarmak istemiştir. İsmail'in yanında götürdüğü halkı Yohanan kurtarıp kendi hareketine katmıştır.³¹

Yehuda Krallığı'nın yok edilmesi ve Yahudi halkından ileri gelenlerin Babil'e sürülmesi Kudüs'te kalan halkın aksine halkta büyük bir travma yaratmıştır. Çünkü bu sadece anayurdundan etme değil, soyundan, ailesinden ve sosyal statülerinden de etme durumunu taşımıştır. Ancak bu gönüllü bir kopuş olmaması, tarihin tekerrürü halkın geri dönüş umudunun yüksek tutulmasını sağlamıştır.³²

²⁵ II. Kr. 25:1-7.

²⁶ Yer. 29:10-11.

²⁷ Charles A. Rogers, “The Babylonian Exile of the Jews”, (2020), 2. (https://www.academia.edu/42002990/The_Babylonian_Exile_of_the_Jews Erişim Tarihi: 11.06.2023).

²⁸ Leo Duprée Sandgren, *Vines Intertwined: A History of Jews and Christians from the Babylonian Exile to the Advent of Islam* (Peabody, Mass: Hendrickson Publishers, 2010), 26-27.

²⁹ Ali Osman Kurt, “Yahudilik'te Sürgün Teolojisi Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün”, *Dini Araştırmalar* 9/25 (01 Haziran 2006), 63.

³⁰ Sandgren, *Vines intertwined*, 28-29.

³¹ Yer. 41:11-14.

³² Elelwani Farisani, “A Sociological Analysis of Israelites in Babylonian Exile”, *Old Testament Essays* 17/3 (2004), 381-382.

Babil Sürgünü MÖ 586 yılında büyük çaplı gerçekleşmiştir. Sürgün öncesinde yönetimi sağlamak için başa getirilen Sidkiya'nın Babil'e olan bağlılığı kısa sürmüştür. Sonrasında Babil'e vergi vermeyi kesip Mısır lehine tavır alması üzerine Babil Krallığı Kudüs'ü kuşatıp şehri teslim almıştır. Yahudi halkı büyük sürgünü böylece yaşamıştır. Yehuda Krallığı'nın yıkılması Kudüs'ün tahrip edilip mabedin yok edilmesi ve önde gelen halkın sürgüne yollanması Kudüs'ün canlılığını kaybetmesine neden olmuştur. Kudüs'te bırakılan halkı örgütleyebilecek kişiler Babil'e sürgün edildiği için halk örgütlenmeden uzak kalmış, bu da geleneksel aile yapısını ortaya çıkarmıştır. Bu sürgün sonrası Yahudi halkından 745 kişilik bir grup daha MÖ 582 yılında Babil'e sürülmüştür.³³ MÖ 597 yılında ilk sürgün yaşanmış, büyük sürgün MÖ 586 yılında Kudüs ve mabedin tahribi sonrasında olmuştur. Son olarak MÖ 582 de gerçekleşen sürgün ile Babil'e 10.000-30.000 arasında bir nüfusun sürgün edildiği düşünülmektedir.³⁴

Babil'e yapılan sürgünlerde Yahudi halkı imparatorluğun çevresine, kırsal alanlarına ve merkezine yerleştirilmiştir. Yahudi halkının tamamı sürgüne yollanmamış geriye kalan halk Gedelya yönetiminde kalmıştır. Babil yönetimi bunu muhtemelen Gedelya'yı Babil yanlısı görerek yapmıştır. Babil yönetiminin halkın bir kısmını burada bırakmasının bir nedeni de şehri istihkam etmek istemesi olabilir. Ayrıca Yehuda bölgesine başka milletlerin yerleşmesi söz konusu olmamıştır.³⁵

Başlarda Yahudi halkının yeni yaşama uyumu kolay olmamıştır. Ancak Yeremya'nın tavsiyeleri ile zamanla yerel kültüre uyum sağlamışlardır. Ayrıca Yahudi halkının yeni yerlerine gruplar halinde yerleştirilmeleri onların yabancılik çekmelerini engellemiştir. Babil yönetiminin Yahudi halkına yaşamlarını sürdürmelerini ve üretime katılmalarını sağlamak için toprak vermesi bu durumu kolaylaştırmıştır. Babil'in Yahudi halkına karşı davranışları Asurluların kuzey İsrail halkına karşı muamelesinden daha yumuşak ve insancıl olmuştur. Çünkü Asur Krallığı Yahudi halkını etnik ve siyasi olarak yok etmek için sürgün politikası uygulamıştır.³⁶

Yahudi halkının Babil'de kendi evlerini inşa etmelerine izin verilmiş, Babil'de ekonomik yönden iyi durumda olmuşlardır. Topluluk halinde yaşamaları dini geleneklerini devam ettirmelerine olanak tanımıştır. Babil'de başlarda toprak işleme, çiftçilik, çobanlık gibi işlerde istihdam edilmişlerdir. Bu Yehuda'daki statü durumu göz ardı edilmiş, halka karşı üst ve alt ayrımı yapılmaksızın uygulanmış, üst sınıf Babil'de diğer Yahudi halkıyla eşit muamele görmüştür. Bu arada Yahudi halkı arasında Pers ustalarının yardımcılığına terfi eden, ticaret ve bankacılık alanlarında gelişip zenginleşenler olmuştur. Ancak dinsel açıdan Yahudi halkı sürgünde Süleyman mabedi gibi bir mabet inşa etmemiş, sadece sinagog türü özel mekanlarda bir araya gelip geleneksel inanç ve ibadetlerini yerine getirmişlerdir. Mevcut yerel halkın inancını benimseyen az sayıda kişi olmuş, Yahudi halkının geneli geleneksel inançlarını sürdürmüştür.³⁷ Sürgünde yaşayanlar zamanla siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişme göstermişlerdir. Nitekim Kyros sürgünde yaşayan Yahudi halkına Kudüs'e dönme izni verdiği halde ekonomik ve sosyal refah yaşayan Yahudi halkının geniş bir kesimi bunu dikkate almamış, dönme izni buralarda ekonomik olgunluğa ulaşamamış kişiler tarafından daha çok heyecanla karşılanıp geri dönmüşlerdir.³⁸

³³ Yer. 52:30.

³⁴ Peter R. Ackroyd, *Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C* (Philadelphia: The Westminster Pres, 1968), 21.

³⁵ Niels Peter Lemche, *Ancient Israel: A New History of Israelite Society* (Sheffield, England: JSOT Press, 1988), 175-176.

³⁶ Farisani, "A Sociological Analysis of Israelites in Babylonian Exile", 381-382.

³⁷ Lemche, *Ancient Israel*, 181.

³⁸ Farisani, "A Sociological Analysis of Israelites in Babylonian Exile", 381-382.

3. Babil Sürgünü Dönemi ve Sonrası Kudüs

Kudüs Yahudilik Hristiyanlık ve İslam'ın üzerinde hak iddia ettiği, bunun için kanıtlar sunduğu ve kendisi için mücadele ettiği bir yerdir. Yahudiler buranın ilk olarak kendilerine vaat edildiği, atalarının buraya gelip yerleştiği ve hakimiyet kurduğunu belirtmekte, dolayısıyla diğer iki inançtan önce buraya sahip olduklarını ifade etmektedirler. Bunu yaparken özellikle Davud ve Süleyman dönemini kanıt gösterip, diasporada bile burayı özleyip buraya dönmeyi hayal ettiklerini ileri sürmekte, Kudüs'ün tanrının armağanı olarak kendilerine verildiğini belirtmektedir.

Davud'un başa geçmesi, krallığın merkezini Kudüs yapması, Ahit Sandığı'nı buraya taşıması, şehre kendi adını vermesi, şehri siyasi merkez yapması ve sonrasında Süleyman ile dini merkez olması buranın önemini şekillendiren adımlar olmuştur. Yahudi hayatında önemli olan burası yaklaşık dört yüzyıl bu şekilde kalmış, Yahudi bilincinde dininin ve ulusunun odak merkezi olmuştur. Hatta Davud öncesinde bile Kudüs Yahudi hayatında önemli yer tuttuğu Yahudi geleneğinin düşüncesidir. Çünkü vaat edilen yerin merkezi, İbrahim'in oğlunu kurban etmek istediği Moriah Dağı buradadır. Davud'un burayı MÖ 1007 yılında aldıktan Babillilerin burayı işgal edip harap etmesi ve mabedi yıkması sürecine kadar bu şekilde devam etmiştir. Kudüs'ün asıl önem kazanmasını sağlayan olay MÖ 586 yılında şehrin ve mabedin tahrip edilmesi, halkın buradan uzaklaştırılması ile olmuştur. Sürgünden buraya geri dönebilme isteği ve hayali, kaybedilenin değerini halkın nezdinde kat kat yükseltmiştir. Kudüs bütün bu duyguların anlaşıldığı yer olmuştur.³⁹

Kyros'un Kudüs'e dönüş izni vermesiyle sürgünü doğrudan yaşayanların çocukları ve torunlarından sadece bir kısmı dönmüştür. Babil sürgünü sadece Kudüs'ten somut bir kopuş olarak kalmış, sürgünü doğrudan yaşayan Yahudiler her zaman karşı konulmaz bir dönme arzusu ve isteği olmuş, bunu hayali şiirlere konu edilmiştir. Şiirlerde kaybın ıstırapı belirtilmiş, düşlenen Kudüs'ün özlemi ve ondan ayrı kalmanın ıstırapı şiirlerle dindirilmeye çalışılmıştır.⁴⁰ Sürgün döneminde Yahudi yaşamında unutulmaz bir değer ve birleştirici güç olan Kudüs'e özlem günlük dua ibadetlerinde yerini almış, kendisine dönülerek ibadetlerin yapıldığı kible olmuştur.⁴¹ Kudüs'e duyulan sevgi Mezmurlar'da "Ey Kudüs seni unutursam sağ elim kurusun. Seni anmaz, Kudüs'ü en büyük sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın"⁴² şeklinde işlenmiştir.⁴³

Kudüs'ün ve mabedin tahribi ve yaşanan sürgün Yahudi toplumu ve dini üzerinde olumlu etki bıraktığı da bir gerçektir. Yaşanan felaket ve zorluklar hayatın anlamı üzerinde insanları düşünmeye sevk etmiştir. İlk olarak peygamberlik konumunu güçlendirmiş, dinsel hakikatin kavranışına, inancın hayata yansımalarına ve genel ahlak standartlarına olumlu katkı yapmıştır. Dolayısıyla halkın peygamberlerine olan saygı ve itaatleri artmış, mabetten yoksun kalınan süreçte askıya alınan ibadetlerin yerine günlük dua ibadetlerinde devamlılık sağlanmıştır. Mısır'dan çıkış, tanrı ile yapılan ahdin önemi gibi olaylar yeniden hatırlanmıştır. Babil Sürgünü bu olayların meyvelerini vermesini sağlamıştır. Ayrıca sürgün döneminde zengin Yahudi elitler metin çalışmalarını desteklemiş, nihayetinde Babil Talmudu oluşmuştur.⁴⁴

³⁹ Zvi Gabay, "Jerusalem: The Focus of Jewish History", *Studies: An Irish Quarterly Review* 88/351 (1999), 323.

⁴⁰ Rose Lucas, "The Poet is Always in Exile: Poetry and Mourning in Psalm 137", *Monash University Epress* 3/3 (2007), 11.

⁴¹ Dan. 6:10.

⁴² Mez. 137:5-6.

⁴³ Mahmut Aydın, "İsrail'in Kudüs Politikasının Dini Nedenleri Üzerine Bir Analiz", *Milel ve Nihal* 16/1 (01 Temmuz 2019), 43.

⁴⁴ George A. Barton, "Influence of the Babylonian Exile on the Religion of Israel", *The University of Chicago Press* 37/11 (1911), 369.

Sürgün topraklardan sadece bir kopuş olarak kalmaz, beraberinde merkezle irtibat kaybolur, kişilerde inancından ve milli kültüründen kopma tehlikesi yaratır. Yahudi sürgünü Yahve'ye ve emirlerine yabancılaşma doğurabilirdi. Ancak bunun Babil Sürgünü'nde ileri düzeyde olduğu söylenemez. Çünkü sürgündeki Yahudi halkına tekrar Kudüs'e dönme ve mabedi yeniden inşa etme isteğinin aşılması ile kendine yabancılaşma tehlikesi aşılmaya çalışılmıştır.⁴⁵ Sürgündeki halkın Kudüs'e olan bağlılığının ve dönme isteğinin temelinde Kudüs ve mabet sevgisi bulunur. Kudüs'ün ilk kurulan krallığa başkentlik yapması siyasi bir etki doğururken, Süleyman Mabedi'nin inşası dini etki yaratmıştır. Yahudi halkı sevgilerini sürgünde inşa ettikleri sinagoglarını Kudüs'e dönük inşa ederek, günlük dualarından olan Amidah Duası'nda Kudüs'e yer vererek göstermişlerdir.⁴⁶ Kudüs ve mabet esaslı kurban ibadeti icra edilmesi ertelenirken yerini günlük sözlü dualar almıştır. Ancak hac için ana konum her zaman Kudüs olmuştur.⁴⁷ Sürgün döneminde halkın ileri gelenleri, din adamları ve Yahudi yöneticileri oluşturdukları Mezmurlar'da Kudüs'e duyulan özlemi belirtmişlerdir.⁴⁸ Sürgünde Kudüs'e dönme ve mabedi tekrar inşa etme hedef haline gelmiştir.⁴⁹

Yahudi halkının sürgün dönemi yaklaşık 50 yıl sürmüştür. Bu sürgünden yurtlarına dönmelerini sağlayan Babillileri yenen II. Kyros'tur. Kyros Pers İmparatorluğu'nun lideri olarak Babillileri yenmesi ve sahip olduğu özgürlükçü anlayış ile Yahudi halkına anayurtlarına dönme izni vererek duyulan özlemin son bulmasını sağlamıştır. Ancak Kyros'un bunu yaparak Mısır'dan gelebilecek tehlikelere karşı Yehuda bölgesini tampon bölge olarak kullandığı da öne sürülmüştür.⁵⁰

Perslerin boyunduruğu altında olduğu Medlerle mücadeleye girişen II. Kyros Medleri yenerek Pers bağımsızlığını ilan etmiştir. Kyros 30 yıl boyunca liderliğini yaptığı krallığın topraklarını genişletme politikası uygulamıştır. Medleri yenmesi ile krallığın hazinesini kendi krallığının hazinesine dahil etmiş, bu krallığın güçlenmesi noktasında önemli bir kaynak olmuştur. Medleri yenmesi Lidyalılarla ve Babil Krallığıyla mücadele etmesini gerektirmiştir.⁵¹ MÖ 747 yılında Lidyalılarla giriştiği mücadeleden 14 günlük kuşatma sonrasında başarıyla çıkan Kyros, hakimiyetini ege kıyılarına kadar yaymıştır. Kyros'un bu başarısı Perslerin Anadolu'ya yaklaşık iki yüz yıl kadar hakim olmasını sağlamıştır. Kyros'un sonraki hedefi sınırlarının yanında bulunan görmezden gelemediği Babil Krallığı olmuştur.⁵²

Hakimiyet alanını genişleten Kyros sınırları yakınında geldiği Babil ile mücadeleye girişmiştir. MÖ 539 yılında saldırıya geçtiği Babil İmparatorluğu'nu yenmiştir. Bazı kaynaklarda bunun bir savaştan ziyade teslim şeklinde olduğu, kan dökmeden bu krallığı ortadan kaldırdığı, hatta bu durumun Babil halkı tarafından memnuniyetle karşılandığı belirtilmektedir. Ancak iyi bir gıda stoku yapmış olan Babil'e karşı Fırat Nehri'nin yatağını değiştirerek krallığı zor durumda bıraktığını ve kısa sürede Babil

⁴⁵ Talmon Shemaryahu, "Exile' and 'Restoration' in the Conceptual World of Ancient Judaism", *Restoration: Old Testament, Jewish, and Christian Perspectives* (Leiden: Brill, 2001), 111.

⁴⁶ Şevket Özcan, "Yahudi Dualarında Kudüs", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/35 (30 Haziran 2019), 32.

⁴⁷ Cengiz Batuk - Rabia Mert, "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (31 Ekim 2018), 142.

⁴⁸ Mez. 137:5-6.

⁴⁹ Besalel, *Yahudi tarihi*, 51.

⁵⁰ Ezr. 6:3-5.

⁵¹ Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2002), 32-33.

⁵² Engin Eroğlu, "Pers Kralı Büyük Kyros'un Siyasi ve İktisadi Politikaları", *History Studies* 8/1 (2016), 41.

merkezine girdiği de iddia edilmiştir. Pers ordusu Babilli lider Nabonidus'u yakalamış, şehri yağmalayıp halkı katletmiştir.⁵³

Pers kralı Kyros ele geçirdiği Babil topraklarında MÖ 586 yılında sürgüne getirilmiş Yahudi halkının tekrardan Kudüs'e dönüp mabedi yapabileceklerini belirterek bunu teşvik etmiştir. Yahudi kutsal kitabı Tanah Kyros'un Tanrı'nın kendisini yeryüzündeki krallıkların lideri yaptığı, Kudüs'te Tanrı'nın tapınağını inşa etme görevi verdiğini belirtmiştir. Yahudi halkından kim varsa Kudüs'e gidip Tanrı'nın tapınağını yeniden yapması emri verdiği belirtilmektedir. Kyros'un bu emri üzerine Yahudi halkının ileri gelenleri ve halktan bir kesim mabedin tekrar inşası için harekete geçmiş, mali kaynak teminine girişmiştir. Ayrıca Kyros Nebukednezzar'ın Kudüs'ü ele geçirirken mabetten yağmaladığı değerli eşyalarını teslimini Yahudi lider Şeşbasar'a vermiştir.⁵⁴ İkinci mabedin temellerinin Şeşbasar ile atıldığı belirtilmekle beraber, Tanah'ta bunun Zerubbabel ile olduğu, Kudüs'e dönüşün yedinci ayında temel inşası ifade edilmektedir. Bunun aslında inşasını bitirilmediği yakmalık kurban sunusu için yapıldığı söylenmektedir. Yahudi halkı sunaklarını günde iki kez sabah ve akşam olmak üzere ziyaret edip kurbanlarını sunmuşlardır.⁵⁵

Babil'den Kudüs'e dönüş üç önemli sefer ile yapılmıştır. İlk gelen MÖ 535 yılında Zerubbabel liderliğindeki gruptur. Onlar mabedin temelini atmışlardır. İkinci gelen grup ise MÖ 458 yılında Ezra liderliğinde olmuştur. Bu dönemde Ezra liderliğinde Tanah şekillenmiştir. Üçüncü grup ise MÖ 445 yılında Kudüs'ü imarı için Nehemya liderliğinde dönmüşlerdir. Mabedin inşa işi uzun sürmüştür. Yaklaşık 15 yıl süren mabedin inşası kesintilere uğramış, bunun nedenleri arasında Samirilerin mabedin yapımına ortak olmak istemesi ancak Yahudi otoritesinin buna kaşı çıkması ve Pers yönetiminde yaşanan değişiklikler vardır. Kyros'un yapımını istediği mabedin inşası onun ölümü sonrasında yerine geçen halefleri döneminde kesinti yaşamıştır. Darius'un MÖ 522 yılında tahta geçmesiyle inşaatın devamını istemesiyle mabedin yapımına devam edilmiş, mabedin yapımı temel inşası atıldığı zamandan yaklaşık on sekiz yıl sonra MÖ 515 yılında tamamlanmıştır.⁵⁶

İkinci mabet dönemi birinci mabet döneminden farklı olmuştur. Birinci dönem peygamberlik dönemi olarak görülürken ikinci mabet dönemi şariat dönemi olmuştur. Mabet daha merkezi rol üstlenmiştir. İkinci mabet birinci mabedin ihtişamından uzak olmuştur. Hedeflenen Birleşik İsrail Krallığı'nın tekrar yeşertilmesi mümkün olmamış Pers hakimiyeti altında sınırlı bağımsızlığın olduğu özerk bir yapı kurulmuştur. Sürgüne gönderilen halkın tamamı dönmemiş, dönüş bir kısım Yahudi halkıyla sınırlı kalmıştır. Pers kültürü ve dininin etkisi Yahudi kültürünü ve dini yapısını etkilemiştir. Oluşan Tanah'ın Pers kültürü ve dini inancından etkilenip etkilenmediği tartışma konusu olmuştur. Ancak sürgünün Kudüs'e, Yahudi kültürü ve dinine olumlu etkinin olduğu da açıktır. Önemli şahsiyetlerin döneminden toplumun ön planda olduğu, sözlü geleneğe yazılı dini geleneğe dönüldüğü, kapsamlı bir kutsallık dönemine geçilmiştir.⁵⁷

İkinci mabet döneminin başladığı MÖ 538-536 yıllarından MS 70 yılına kadar Yahudi halkı Kudüs'te bazen yarı bağımsız, bazen tam bağımsız bazen de tam olarak başka yönetimler altında söz hakkından yoksun olmuşlardır. Pers etkisinde kalınan süreçten Makedon kralı Büyük İskender'in Persleri yenmesine kadar ki sürece daha özgür bir dönem yaşayan Yahudi halkı, Makedon kralın

⁵³ David Vanderhooft, "Cyrus II, Liberator or Conqueror? Ancient Historiography Concerning Cyrus in Babylon", *Judah and the Judeans in the Persian Period*, ed. Oded Lipschits - Manfred Oeming (Penn State University Press, 2006), 353.

⁵⁴ Ezr. 1:10.

⁵⁵ Ezr. 3:4.

⁵⁶ William Rainey Harper, "The Return of the Jews from Exile", *The Biblical World* 14/3 (1899), 137.

⁵⁷ Ali Osman Kurt, "İkinci Mabet Dönemi Yahudiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (15 Aralık 2006), 448-450.

zaferiyle Plotemi Krallığı'nın yönetimi altında kalmıştır. Sonraki süreçte Selevkos idaresine kaptırılan Yehuda idaresi Helen politikasının etkisinde kalmış, Yahudi halk dini inançlarını tam yaşayamamış, Selevkos'un etkisinde kalmışlardır. Sonraki süreçte Haşmonayim sülalesinden Matatyahu, Selevkos yönetimine karşı isyan hareketine girişmiştir. Onun ölümünden sonra Yuda Makkabe liderliğinde başarıya ulaşılmış, Haşmonayim krallığı kurulmuştur.⁵⁸ MÖ 140-37 yıllarında yaklaşık bir asır, bazen özerk bazen bağımsız bir dönem geçiren Haşmonayim Krallığı Romalıların saldırısı sonucu yıkılmış, Roma yönetimi altına girmiştir. Bu dönem sonrasında Roma idaresine geçen bölge Romalı yöneticilerin ağır baskısı altında kalmıştır. Baskılara dayanamayarak isyan başlatmaları ikinci mabet dönemi için sonun başlangıcı olmuştur. İsyancı Yahudi grupları 66 yılında kısa süreli başarıya ulaşmış olsa da Romalı lider Titus'un ağır saldırısı sonucu bu isyan bastırılmıştır. Bu olay sonrasında 70 yılında Kudüs ve ikinci mabet büyük saldırı altında kalmış ve mabet tamamen yıkılmıştır. Mabetten geriye sonradan Romalı yönetici Herod tarafından yaptırılmış olan batı duvarı (Ağlama Duvarı) kalmıştır. Bu arada Kudüs ciddi anlamda tahrip edilmiştir. Alınan bu ağır yenilgiden sonra Yahudi halkı için yaklaşık iki bin yıl sürecek diaspora yaşamı başlamıştır.⁵⁹

Sonuç

Babil Sürgünü Yahudi halkı için dinsel, sosyal, kültürel ve politik alanlara etki etmiştir. Özellikle Yahudi ibadetleri ile dini metinlerin şekillenmesini sağlamış, Kudüs'ün anlam kazanmasında rol oynamıştır. Birleşik İsrail Krallığı'nın Davud tarafından kurulmasında oluşan siyasi ve Süleyman Mabedi'nin inşasıyla oluşan dini merkezilik Kudüs'e Yahudi yaşamında önemli bir konum kazandırmıştır. Sahip olduğu önemli değer ancak Kudüs'ün kaybedilmesiyle anlaşılmıştır. Babil sürgünü döneminde Kudüs kible özelliğini korumuştur. Günlük yapılan ibadetler Kudüs'e dönülerek icra edilmiş, diasporada sinagoglar Kudüs'e doğru inşa edilmiştir. Babil Irmağı kenarında durup Kudüs'e dönme hayali ve isteğini dile getirmiş, bu talep ve özlem Tanah'ta yer edinmiştir. Esasında sürgünde Babil yönetiminin Yahudi halkına sağladığı avantajlar olmasına rağmen Kudüs'ten ve mabetten uzakta oluşacak her imkan eksik kalmıştır. Çünkü Yahudi halkı tanrı tarafından vaat edilmiş, atalar tarafından hakimiyet sağlanıp sahiplenilmiş ve ibadetler için olmazsa olmaz olan bu bölgeye dönmeyi, burada yaşamayı hayalinde ve hedefinde canlı tutmuştur.

Kudüs, Yahudi halkı Babil'de olduğu dönemde önceki dönemlere kıyasla daha sakin bir dönem geçirmiştir. Sürgüne dahil olmayan halk, statü olarak düşük seviyede kalanlardan oluşmuş, bu dönem önemli aksiyon almaktan uzak geleneksel aile yapıların sürdürüldüğü dönem olmuştur. Babil yönetimi burada otoriteyi sağlayacak kendisine bağlı yöneticiler atamıştır.

Pers Krallığı'nı Kudüs ve mabedi yıkan ve Yahudi halkını sürgüne gönderen Babil Krallığı'nı yıkmasıyla sürgündeki Yahudilerin tekrardan Kudüs'e dönme, mabedi inşa edip Kudüs'ü imar etme imkanını sağlamıştır. Ancak Babil'den dönme sınırlı bir Yahudi grubuyla olmuş, inşa edilen mabet hiçbir zaman ilk mabedin ihtişamını taşıyamamıştır. Yine de yeniden inşa edilen bu mabette ibadetler yerine getirilmiştir. Yaşanan sürgün Kudüs'ün kutsallığının oluşmasında önemli bir aşama olmuş, sonraki süreçte atfedilen değer artarak devam etmiştir.

⁵⁸ Jonathan Robert Trotter, *The Jerusalem Temple in Diaspora: Jewish Practice and Thought during the Second Temple period* (Leiden ; Boston: Brill, 2019), 113.

⁵⁹ Aaron Rothkoff, "Titus, Flavius Vespasianus", *Encyclopaedia Judaica* (Detroit: Macmillan Reference USA in Association with the Keter Pub. House, 2007), 19/744.

Kaynakça

- Ackroyd, Peter R. *Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.* Philadelphia: The Westminster Pres, 1968.
- Armstrong, Karen - Sağlamer, İrem. *Kudüs'ün Tarihi: Bir Şehir, Üç Semavi Din.* İstanbul: Pegasus Yayınları, 2021.
- Ay, Şeyma. "İsrail ve Yahuda Krallıkları Üzerine Düzenlenen Asur Seferleri". *History Studies* 3/1 (2011), 1-14.
- Aydın, Mahmut. "İsrail'in Kudüs Politikasının Dini Nedenleri Üzerine Bir Analiz". *Milel ve Nihal* 16/1 (01 Temmuz 2019), 31-52. <https://doi.org/10.17131/milel.584972>
- Barton, George A. "Influence of the Babylonian Exile on the Religion of Israel". *The University of Chicago Press* 37/11 (1911), 369-378.
- Batuk, Cengiz - Mert, Rabia. "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (31 Ekim 2018), 129-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/478340>
- Besalel, Yusuf. "Bet Amikdaş". *Yahudi Ansiklopedisi*. 1/109-116. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Besalel, Yusuf. "Galut". 1/181-182. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Besalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi: Kronolojik Yahudi Tarihi, 104 dünya Yahudi Cemaati, İsrail ve Türkiye-İsrail ilişkileri.* İstanbul: Üniversal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, 1. baskı., 2000.
- Blakely, Jeffrey A. "Reconciling Two Maps: Archaeological Evidence for the Kingdoms of David and Solomon". *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 327 (2002), 49-54.
- Briant, Pierre. *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire.* Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2002.
- Cundall, Arthur E. "The United Monarchy: Fact or Fiction?" *Vox Evangelica* 8 (1973), 33-39.
- Eroğlu, Engin. "Pers Kralı Büyük Kyros'un Siyasi ve İktisadi Politikaları". *History Studies* 8/1 (2016), 37-47.
- Farisani, Elelwani. "A Sociological Analysis of Israelites in Babylonian Exile". *Old Testament Essays* 17/3 (2004), 380-388.
- Finkelstein, Israel - Na'aman, Nadav. "Shechem of the Amarna Period and the Rise of the Northern Kingdom of Israel". *Israel Exploration Society* 55/2 (2005), 172-193.
- Gabay, Zvi. "Jerusalem: The Focus of Jewish History". *Studies: An Irish Quarterly Review* 88/351 (1999), 323-326.
- Galil, Gershon. "The Last Years of the Kingdom of Israel and the Fall of Samaria". *Catholic Biblical Association* 57/1 (1995), 52-65.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudiliğin Kudüs'e Bakışı: Tarih ile Mit Arasında Kudüs". *Tarih ve Mit Arasında Kudüs.* ed. Mensur Akgün. 121-151. Ankara: Kopernik Kitap, 2020.
- Harper, William Rainey. "The Return of the Jews from Exile". *The Biblical World* 14/3 (1899), 157-163.
- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi.* çev. Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2001.
- Kurt, Ali Osman. "İki Hikâye: Kral Saul ve Kral Davut, -Tarih ve. Mitoloji Işığında Bir Okuma". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009), 261-287.
- Kurt, Ali Osman. "İkinci Mabed Dönemi Yahudiliğine Genel Bir Bakış". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (15 Aralık 2006), 437-454.

- Kurt, Ali Osman. “Yahudilik’te Sürgün Teolojisi Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün”. *Dini Araştırmalar* 9/25 (01 Haziran 2006), 61-78.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2013.
- Küçük, Abdurrahman. “Ahid Sandığı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/535. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Lemche, Niels Peter. *Ancient Israel: A New History of Israelite Society*. Sheffield, England: JSOT Press, 1988.
- Lipiński, Edward. *A history of the Kingdom of Jerusalem and Judah*. Leuven: Peeters, 2020.
- Lucas, Rose. “The Poet is Always in Exile: Poetry and Mourning in Psalm 137”. *Monash University Epress* 3/3 (2007), 1-18.
- Malamat, Abraham. “Aspects Of The Foreign Policies Of David And Solomon”. *Journal Of Near Eastern Studies* 22/1 (1963), 1-17.
- Özcan, Şevket. “Yahudi Dualarında Kudüs”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/35 (30 Haziran 2019), 23-48.
- Rogers, Charles A. “The Babylonian Exile of the Jews”. https://www.academia.edu/42002990/The_Babylonian_Exile_of_the_Jews
- Rothkoff, Aaron. “Titus, Flavius Vespasianus”. *Encyclopaedia Judaica* (2nd ed). 19/743-745. Detroit: Macmillan Reference USA in Association with the Keter Pub. House, 2007.
- Sandgren, Leo Duprée. *Vines Intertwined: A History of Jews and Christians from the Babylonian Exile to the Advent of Islam*. Peabody, Mass: Hendrickson Publishers, 2010.
- Shemaryahu, Talmon. “Exile’ and ‘Restoration’ in the Conceptual World of Ancient Judaism”. *Restoration: Old Testament, Jewish, and Christian Perspectives*. 107-146. Leiden: Brill, 2001.
- Trotter, Jonathan Robert. *The Jerusalem Temple in Diaspora: Jewish Practice and Thought during the Second Temple period*. Leiden ; Boston: Brill, 2019.
- Vanderhooft, David. “Cyrus II, Liberator or Conqueror? Ancient Historiography Concerning Cyrus in Babylon”. *Judah and the Judeans in the Persian Period*. ed. Oded Lipschits - Manfred Oeming. 351-372. Penn State University Press, 2006.
- Yalçın, Selami. “Kur’ân’a Göre İsrâiloğulları’nın Yükselişleri ve Çöküşleri”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (30 Kasım 2022), 462-489.